

ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЙ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ ПОЛІТИКИ США ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА БАРАКА ОБАМИ

У статті проведено аналіз еволюції стратегій близькосхідної політики США за президентства Б. Обами. Досліджено концептуальні засади близькосхідної політики нової американської адміністрації; вивчено практичні кроки щодо вирішення основних проблем регіональної безпеки; виявлено співвідношення інноваційного та традиційного у політиці 44-го президента США щодо близькосхідного регіону; зроблено попередні висновки щодо її ефективності.

Ключові слова: еволюція, близькосхідна політика, Барак Обама, стратегія, трансформація, адміністрація США, нова доктрина, Іран, Сирія, Ізраїль.

In the article analysis of the evolution of US Middle East strategy during the presidency of Barack Obama is conducted. The studied areas include: conceptual foundations of the new Middle East policy; and practical steps on solving the main problems of regional security; the correlation is detected between innovative and traditional aspects in the policy of 44th US President on the Middle East; preliminary conclusions are made on its efficiency.

Key words: evolution, Middle East Policy, Barack Obama, strategy, transformation, US administration, new doctrine, Iran, Syria, Israel.

В статье проведен анализ эволюции стратегий ближневосточной политики США времен президента Б. Обамы. Исследованы концептуальные основы ближневосточной политики новой американской администрации;

* аспірантка кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: Коппель О.А., д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

изучены практические шаги по решению основных проблем региональной безопасности; выявлены соотношения инновационного и традиционного в политике 44-го президента США относительно ближневосточного региона; сделаны предварительные выводы относительно ее эффективности.

Ключевые слова: *эволюция, ближневосточная политика, Барак Обама, стратегия, трансформация, администрация США, новая доктрина, Иран, Сирия, Израиль.*

Близькосхідний регіон має пріоритетне значення для міжнародної спільноти з огляду на концентрацію світових запасів вуглеводнів, що робить Близький Схід критично важливим регіоном, від розвитку економіки, політичної і соціальної стабільності якого залежать економічна і політична стабільність практично всієї світової спільноти, особливо в умовах зростаючої глобалізації. Сутність геостратегічного феномену регіону Близького Сходу полягає в його геополітичному та геоекономічному значенні, через що він традиційно знаходиться в центрі уваги США, залишається зоною життєво важливих стратегічних інтересів та забезпечення економічної та енергетичної безпеки американської держави [1]. Відтак політична і соціальна нестабільність, активізація міжнародного тероризму, дисфункціональність внутрішніх елементів регіону використовувалася впливовими зовнішньорегіональними акторами, зокрема США, для підтримки постійної політичної й економічної присутності в регіоні Близького Сходу, спостереження за ситуацією та участі у врегулюванні поточних і потенційних конфліктів.

За часів біполярного світу та «холодної війни» головними пріоритетами політики США у близькосхідному регіоні були підтримання статус-кво, зміцнення безпеки Ізраїлю, забезпечення безперебійного надходження нафти за «розумними цінами» та блокування спроб СРСР утвердитися в районі Перської затоки. Після терактів 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку та

Вашингтоні пріоритетним завданням політики США було проголошено боротьбу з міжнародним тероризмом на глобальному рівні.

Така кардинальна зміна акцентів у глобальній стратегії США не могла не позначитися на політиці Вашингтона на Близькому і Середньому Сході. По-перше, близькосхідний вектор було визначено як один з найважливіших серед зовнішньополітичних пріоритетів держави. Хоча адміністрація США офіційно не визнала Близький і Середній Схід основним джерелом міжнародного тероризму, проте американськими стратегами була чітко визначена особлива роль близькосхідного регіону для США саме в контексті боротьби з цим глобальним феноменом. Той факт, що дві з трьох країн, віднесених Сполученими Штатами до «вісі зла», розташовані саме у регіоні Близького і Середнього Сходу, свідчить про пильну увагу американського політикуму і ділових кіл до ситуації на Близькому Сході [2]. По-друге, відбулися суттєві зміни у концептуальних підходах США до забезпечення своїх національних інтересів на Близькому і Середньому Сході, оскільки згідно з «доктриною Буша» зовнішня терористична загроза для США виходила, головним чином, від «Аль-Каїди» та держав так званої «вісі зла» – саддамівського Іраку, ісламського Ірану та авторитарної Північної Кореї. Після 11 вересня 2001 року адміністрація Дж. Буша перетворила боротьбу з міжнародним тероризмом на стрижень усієї світової політики, проте це не призвело до очікуваних результатів, до консолідації проти «спільної загрози», водночас поступово зробило очевидним той факт, що тероризм не є самостійною проблемою, а одним з наслідків загального дисбалансу міжнародної системи. Зауважимо, що в 1990-ті рр. адміністрація Б. Клінтона розглядала неврегульованість регіональних конфліктів, передусім арабо-ізраїльського, як головну загрозу стабільності Близького Сходу, і, відповідно, інтересам США у цьому регіоні.

До головних факторів формування політики адміністрації Дж. Буша-молодшого в близькосхідному регіоні відносимо, по-перше, геополітичний, оскільки США були зацікавлені у зміцненні своїх позиції в регіоні з метою

активного реагування в разі воєнного конфлікту та забезпечення своєї військової присутності з метою контролю нестабільної військово-політичної ситуації; по-друге, суто політичний як фактор поступового здійснення демократичних перетворень режимів країн Близького Сходу за зразком західних демократій; по-третє, геоекономічний як один із найголовніших факторів встановлення тотального контролю над усіма видами енергоносіїв, що є в наявності на Близькому Сході, повний контроль над способами їх транспортування з метою впливу чи навіть знищення конкурентів або ворогів, якщо того вимагатимуть національні інтереси США.

До головних факторів формування політики в близькосхідному регіоні демократичної адміністрації Б. Обама слід додати зростаючу конкуренцію за доступ до джерел нафти та газу, триваючу глобальну системну кризу та негативні наслідки конфронтаційної політики попередньої адміністрації в ісламському світі, що призвели до різкого зростання антиамериканізму і вимагали внесення істотних коректив в її інформаційне забезпечення. Виникла необхідність у принципово нових підходах, які сприяли б відновленню авторитетності і репутації США в арабському світі, зокрема на Близькому Сході. Непопулярність іракської війни, криза довіри до Сполучених Штатів призвели до того, що вперше за тривалий час зовнішня політика стала однією з центральних тем виборчої кампанії у США, основним елементом якої було рішення про вивід американських військ з Іраку.

Для 44-го президента США Б. Обама цей регіон залишився одним із пріоритетних напрямів зовнішньополітичної стратегії держави. Нова американська адміністрація постала перед необхідністю як серйозного переформатування своєї політики, так і вдосконалення її інформаційної підтримки. «Переформатування» близькосхідної політики США потребувало врахування як позитивного, так і негативного досвіду міжнародної діяльності попередніх адміністрацій в регіоні, зокрема республіканської адміністрації Дж. Буша-молодшого.

Зазначимо, що республіканська адміністрація США обрала курс на здійснення широкомасштабної трансформації Близького і Середнього Сходу, що дало підстави говорити про реалізацію ідеї укрупнення геополітичних просторів. За задумами розробників американської стратегії, така трансформація мала насамперед підірвати соціально-економічну та соціально-політичну базу діючих у регіоні терористичних організацій, а також створити необхідні передумови для вирішення існуючих гострих проблем регіону, у тому числі й проблему врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту.

Таким чином, були всі підстави говорити про радикальний перегляд Вашингтоном першочерговості пріоритетів у системі викликів і загроз для інтересів США у близькосхідному регіоні. Було очевидно, що адміністрація Дж. Буша-молодшого намагалася органічно поєднати у своїй новій близькосхідній стратегії дві основні складові – боротьбу з міжнародним тероризмом і трансформацію регіону шляхом проведення комплексу соціально-економічних і політичних реформ в мусульманських державах Близького і Середнього Сходу. Задля реалізації напрямів зовнішньої політики адміністрацією США здійснювались декілька пріоритетних проектів щодо співпраці з країнами близькосхідного регіону, а саме широковідома американська стратегія «Просування демократії» на Близькому Сході», глобальний проект «Ініціатива Великого Близького Сходу» (Greater Middle East Initiative) 2004 року [3], план арабо-ізраїльського врегулювання «Дорожня карта», спроби створення близькосхідного спільного ринку, концепція «Нового Близького Сходу» тощо [4]. Таким чином, серед пріоритетних напрямів співробітництва США з країнами Близького Сходу в період президентства Дж. Буша визначались демократичний та економічний вектори.

Концептуальними відмінностями підходів Б. Обама від його попередника став відхід від доктрини «просування демократії» і «зміни режимів», відмова від нав'язування іншим країнам системи правління за

американськими стандартами. Адже головними постулатами «доктрини Буша», обґрунтованої в Стратегії національної безпеки від 17 вересня 2002 р., що стала ідеологічним та концептуальним стрижнем політики США на Близькому і Середньому Сході, було визначено, що близькосхідна політика Америки нерозривно пов'язана з глобальною боротьбою з міжнародним тероризмом і є важливим інструментом у реалізації її головних цілей на Близькому і Середньому Сході. У ході реалізації своїх стратегічних завдань в регіоні США забезпечують право на використання упереджувальних ударів як по терористичних центрах, так і по країнах, що підтримують терористів або підозрюються у такій підтримці; оскільки війна з тероризмом, проголошена як невід'ємна складова близькосхідної політики США, на думку політиків і експертів, стала зовнішньою програмою майбутніх трансформацій мусульманського світу, а не зіткненням цивілізацій. Водночас у процесі здійснення своєї політики на Близькому Сході США велике значення надають підтримці поміркованих та реформаторських урядів [5].

Дану стратегію було вперше апробовано у березні 2003 р., коли США спільно з Великою Британією здійснили широкомасштабну збройну інтервенцію в Іраку. Як зазначає український дослідник В. І. Нагайчук, вторгненню до цієї арабської країни передувала масована і тривала за часом американська інформаційно-пропагандистська кампанія, спрямована на дискредитацію та ізоляцію правлячого режиму в Іраку, підготовку американської і світової громадськості до цієї війни. Головними аргументами, якими Вашингтон намагався обґрунтувати необхідність завдання удару по Іраку, були наявність у режиму С. Хусейна зброї масового ураження (ЗМУ), а також підтримання ним тісних зв'язків з міжнародними терористичними організаціями, насамперед з «Аль-Каїдою», що, за твердженням адміністрації Дж. Буша, становило пряму загрозу для національної безпеки США, а також для безпеки та стабільності у регіоні Близького і Середнього Сходу [6].

Саме ці аргументи мали сприяти створенню міжнародної антиіракської коаліції, підтримці дій США з боку Ради Безпеки ООН та світової спільноти,

прихильному ставленню з боку арабських держав, а також консолідації американського суспільства щодо рішення президента Дж. Буша розпочати війну. Проте війна в Іраку не принесла очікуваних у Вашингтоні результатів і мала для США неоднозначні наслідки, зогляду на те, що у поствоєнний період події в цій країні почали розвиватися зовсім не за тим сценарієм, на який розраховували американські стратеги. На той час в Іраку розгорнувся широкий рух опору іноземній окупації, в якому брали участь практично усі етноконфесійні групи суспільства, за винятком курдської общини. Протягом тривалого часу США, незважаючи на присутність в Іраку 150-тисячного експедиційного корпусу, були неспроможні забезпечити безпеку і стабільність у цій країні. Америко-британське вторгнення до Іраку і повалення режиму С.Хусейна призвели фактично до розвалу іракської держави, а створені за допомогою США нові центральні органи влади виявилися малодієздатними і не користувалися авторитетом у населення. Виникла реальна небезпека розколу Іраку на два – три самостійних державних утворення (арабське та курдське або арабсько-шиїтське, арабсько-сунітське і курдське). Країна поступово переходила до стану громадянської війни, глибокої політичної та економічної кризи, що суттєво позначалось на ситуації в усьому близькосхідному регіоні.

Військова перемога американців в Іраку ще не означала досягнення головних політичних цілей, які Вашингтон ставив перед собою у цій війні. Політика Дж. Буша, замість того, щоб знизити реальну загрозу тероризму, лише підсилила її. На Близькому Сході було порушено баланс сил між Іраком, Іраном та Ізраїлем.

За цих умов адміністрація Дж. Буша зосередила свої зусилля на прискореній розробці та запровадженні другого важливого компоненту своєї нової близькосхідної стратегії, пов'язаного з трансформацією регіону. Ключовими положеннями концептуальних засад цієї стратегії було те, що демократизація не може приноситись у жертву стабільності у регіоні, а отже збереження стабільності тут будь-якою ціною вже не є головною метою

близькосхідної політики США, демократія в мусульманському світі і, зокрема, в арабських країнах, є цілком можливою, а дефіцит демократії у країнах регіону, а також брак сталих демократичних традицій є основним джерелом тероризму. Декларувалось, що процеси демократизації й трансформації Близького і Середнього Сходу нерозривно пов'язані з боротьбою з тероризмом, а демократичні реформи в країнах регіону є тим ефективним засобом, який дозволить знищити соціально-економічні та соціально-політичні засади екстремізму і тероризму. Американська адміністрація вважала, що лише успішна трансформація Близького і Середнього Сходу на демократичних засадах може забезпечити вирішення нагальних проблем, що існують у регіоні упродовж тривалого часу, зокрема врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту, міждержавних територіальних спорів, міжетнічних і міжконфесійних суперечностей тощо. Таким чином, як зазначає В. І. Нагайчук, офіційним Вашингтоном обґрунтовувалась досить спірна теза про те, що на Близькому і Середньому Сході можливий лише демократичний мир, тобто мир між демократичними державами [7].

У цьому контексті потрібно нагадати, що ідея «демократизації» і «реконструкції» Близького Сходу була ухвалена в Білому Домі 2003 р., коли саме з'явилася необхідність знайти вихід із ситуації в Іраку, компенсувати непопулярні силові дії США конструктивною і привабливою програмою для цього стратегічно важливого регіону.

Основними авторами концепції «Ширший Близький Схід» стали відомі політики і урядовці США Г. Кіссінджер, Г. Допрет, Д. Рамсфельд, Д. Чейні, К. Райс, Р. Перл, П. Вулфовіц, М. Гроссман, які виходили з того, що західна демократія як універсальний засіб державного управління забезпечує модернізацію, процвітання, справедливість і діалог культур. Відповідно, на основі «реконструкції» Близького Сходу потрібно створити таке суспільство, яке б повністю відповідало національним інтересам США.

Вперше план «реконструкції» Близького Сходу був сформульований президентом США Дж. Бушем-молодшим у його виступі 6 листопада 2003 р.

у Вашингтоні з нагоди 20-ї річниці Національного фонду за демократію. Зокрема, політичний лідер Америки заявив, що встановлення демократії на Близькому Сході буде основним пріоритетом зовнішньої політики США на найближчі десятиліття, а поява вільного Іраку в самому центрі Близького Сходу стане переломним моментом у процесі глобальних демократичних перетворень.

На думку 43-го президента США, реалізація американської місії – розповсюдження свободи і демократії по всьому світу – є логічним продовженням «14 пунктів» президента В. Вільсона і Версальського мирного договору, що завершив Першу світову війну. В січні 1941 р. подібну заяву проголосив Ф. Рузвельт у своєму виступі перед членами Конгресу, який отримав назву «Промова про «чотири свободи» [3]. «Демократичний вектор» близькосхідної політики Дж. Буша знайшов відображення у Стратегії національної безпеки США від 17 вересня 2002 р. [8], Стратегії національної безпеки США від 16 березня 2006 р. [9], а також у зверненні Дж. Буша до нації 31 січня 2006 року [5]. Свої позиції щодо демократизації близькосхідного регіону колишній президент США Дж. Буш виклав у зверненні до нації від 29 січня 2002 р. [10], зверненні до нації від 20 січня 2004 р. [11], зверненні до нації від 31 січня 2006 р. [5], у доповіді в Білому домі 21 серпня 2006 р. [12].

Одним із інструментів, які були задіяні США для трансформації та модернізації Близького і Середнього Сходу, стала Американська Близькосхідна Партнерська Ініціатива (Middle East Partnership Initiative, MEPI), розроблена в 2002 р. за підтримки конгресу США як довгострокова програма акумулювання ресурсів, досвіду та рішучості Сполучених Штатів щодо підтримки реформ на Близькому Сході. Ця ініціатива уявлялась як міст між США та Близьким Сходом, між урядами та народами США та близькосхідного регіону. Програма передбачала тісне співробітництво з урядами арабських країн, академічними інститутами, приватним сектором і неурядовими організаціями. В економічній сфері Американська

Близькосхідна Партнерська Ініціатива була спрямована на підтримку економічного розвитку країн регіону, підвищення рівня зайнятості населення, розвиток приватного сектору, малого і середнього підприємництва, залучення прямих іноземних і внутрішніх інвестицій, боротьбу з корупцією та тіньовою економікою.

Доповненням Близькосхідної Партнерської Ініціативи стала проголошена Дж. Бушем 9 травня 2003 року під час його виступу в Університеті Південної Кароліни ідея щодо створення впродовж наступних десяти років Близькосхідної зони вільної торгівлі (Middle East Free Trade Area, MEFTA) [13].

16 березня 2006 р. була оприлюднена Стратегія національної безпеки США, у якій велику увагу приділено аналізу проблем американської політики на Близькому і Середньому Сході, насамперед щодо реалізації стратегії «просування демократії» [9]. Потрібно зазначити, що першочергово нова Стратегія національної безпеки США містила аналіз результатів впровадження в життя «доктрини Буша», обґрунтованої ще у попередній Стратегії від 17 вересня 2002 р., яка у подальшому була розвинена і конкретизована у стратегії «просування демократії» на Близькому Сході [8]. Стратегія Національної безпеки США від 16 березня 2006 р. узагальнила головні завдання США на Близькому Сході протягом другої каденції президента Дж. Буша і була покликана реалізувати політику Сполучених Штатів у близькосхідному регіоні як механізм «трансформаційної дипломатії». Необхідність у подальшому обґрунтуванні стратегії «просування демократії» виникла у зв'язку з проблемами, що постали перед Сполученими Штатами на Близькому Сході, а також через появу низки нових викликів та загроз.

Найбільш серйозною та небезпечною проблемою для американської адміністрації залишалась ситуація в Іраку, тому нова Стратегія національної безпеки США від 16 вересня 2006 р. зосереджувалась на трьох аспектах американської політики в цій країні. У документі відзначалося, що

«терористи розглядають Ірак як центральний фронт боротьби проти Сполучених Штатів» [9]. При цьому узагальнювалися головні цілі терористів, які полягали, на думку авторів Стратегії, у намаганні перемогти американців в Іраку і змусити їх зрадити своїх союзників, довести, що Сполучені Штати стають слабкішими і є ненадійним союзником, встановити у центрі геополітично важливого регіону таку владу, яка була б подібною до колишнього режиму талібів в Афганістані [9].

Особливістю нової Стратегії національної безпеки США була неабияка увага до іранської тематики, адже іранське питання, особливо після обрання президентом Ірану представника радикального крила М. Ахмадінежада, стало одним з найголовніших і найскладніших для Сполучених Штатів у близькосхідному регіоні, оскільки було пов'язано передусім з ядерною програмою Тегерана, що, на думку американського керівництва, має на меті створення ядерної зброї, а також з намаганням Ірану стати лідером не лише на Близькому Сході, а й в усьому мусульманському світі. Стратегія національної безпеки США однозначно свідчила, що «жодна країна не становить такої небезпеки для Америки, як Іран» [9].

З метою реалізації своїх завдань щодо Ірану США робили головну ставку на посилення комплексного тиску по відношенню до іранського режиму. Такий тиск включає широкий діапазон заходів – від створення в зоні Перської затоки могутньої ударної групи ВМС США з декількома авіаносцями та постійними «викидами» у ЗМІ повідомлень про нібито заплановані атаки проти ядерних об'єктів Ірану, до формування більш жорсткого режиму всеохоплюючих санкцій економічного, фінансового і технологічного характеру. Одночасно, США нарощували підтримку опозиційних офіційному Тегерану правозахисних, національно-культурних та інших організацій, здійснювали широку інформаційно-пропагандистську роботу, спрямовану на ухвалення керівних рішень владою Ірану.

Окрім того, США вдалося сформувати фактично воєнно-політичний союз, який складається із восьми провідних арабських сунітських країн,

шести країн-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, Єгипту та Йорданії – «6+2», який мав чітко виражену антиіранську спрямованість і був покликаний не допустити розповсюдження іранського впливу на країни арабського світу, насамперед у таких критичних країнах, як Ірак, Ліван та Палестина [14].

10 січня 2007 р. американський президент Дж. Буш-молодший виступив зі зверненням до нації, в якому виклав основні положення нової стратегії США в Іраку, яка згодом отримала назву «Новий шлях вперед» (New Way Forward). Головна ідея нової стратегії полягала в тому, що Сполучені Штати тимчасово йдуть на доволі значне збільшення своїх військ в Іраку, в першу чергу, у Багдаді, щоб надати можливість іракському урядові для вирішення назрілих проблем національного примирення та стабілізації ситуації в країні.

Важливою складовою стратегічної лінії США на Близькому і Середньому Сході стало також прагнення надати нового поштовху близькосхідному мирному процесу з урахуванням, перш за все, зростаючої необхідності для Сполучених Штатів досягти підтримки з боку арабського світу у своєму протистоянні з Іраном. Важливим є те, що саме Дж. Буш-молодший став першим американським президентом, який в 2001 році визнав право палестинського народу на створення власної незалежної держави і висловився за дводержавну формулу врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту («модель двох держав»). З ініціативи США в березні 2002 року Рада безпеки ООН прийняла резолюцію 1397, в якій підтверджувалось бачення регіону, в якому дві держави – Ізраїль і Палестина живуть в безпеці та в межах міжнародно визнаних кордонів, тобто, вперше в резолюції РБ ООН містилось посилення на незалежну палестинську державу [15]. У квітні 2003 року було оприлюднено план мирного урегулювання «Дорожня карта», в основу якого було покладено запропонований Дж. Бушем додержавний принцип розв'язання палестино-ізраїльського конфлікту. США разом із ЄС ініціювали 9 та 21 лютого 2007 р. дві зустрічі близькосхідного Квартету,

тристоронні американсько-ізраїльсько-палестинські переговори у форматі держсекретар США К. Райс, прем'єр-міністр Ізраїлю Є. Ольмерт та президент Палестини М. Аббас та двосторонні ізраїльсько-палестинські зустрічі у форматі прем'єр-міністр Ізраїлю Е. Ольмерт та президент Палестини М. Аббас. При цьому США намагалися максимально послабити позиції радикального проіранського угруповання ХАМАС, яке перемогло на парламентських виборах у Палестині і захопило у червні 2007 року владу в секторі Газа, максимально послабити вплив Ірану та Сирії на палестинський визвольний рух.

Проведення наприкінці листопада 2007 р. на території Сполучених Штатів міжнародної конференції в Аннаполісі, яка відкрила шлях до прямих переговорів між Ізраїлем та Палестиною щодо укладання всеохоплюючого мирного договору до кінця 2008 р., стало помітним успіхом дипломатії США в регіоні Близького Сходу, яка дозволила американській адміністрації зміцнити свої позиції в Іраку. Водночас офіційний візит президента США Дж. Буша 8-16 січня 2008 р. до Ізраїлю, Палестинської національної автономії, Кувейту, Бахрейну, Об'єднаних Арабських Еміратів, Саудівської Аравії та Єгипту головним своїм завданням визначав отримання підтримки провідних країн арабського світу у здійсненні головних завдань близькосхідної політики США, в тому числі, й, нейтралізації значного впливу Ірану. Проте зростання напруженості на кордонах Ізраїлю та сектору Газа і масштабна воєнна операція з боку Ізраїлю зірвала мирний процес.

Відповідно до головних цілей «стратегії просування демократії на Близькому Сході» Білий дім приділяв значну увагу пропагандистсько-ідеологічному забезпеченню її реалізації. Про її невдачі свідчило стрімке поширення антиамериканських настроїв внаслідок негативної реакції на політику США у палестино-ізраїльському конфлікті, в Іраку та Лівані.

Так, соціологічні дослідження Центру Геллапа, Центру стратегічних та міжнародних досліджень у Вашингтоні свідчили, що лише 31 % опитаних у 10 мусульманських країнах (Марокко, Єгипет, Туреччина, Ліван, Йорданія,

Саудівська Аравія, Іран, Пакистан, Бангладеш та Індонезія) вважали, що метою американської політики на Близькому і Середньому Сході є встановлення демократії. Характерно, що населення навіть таких країн, як Йорданія та Єгипет, які є найближчими союзниками США у регіоні, висловилося надзвичайно скептично щодо політики США: відповідно 65 % і 64 % опитаних у цих країнах не поділяли демократичні цілі американської політики [16].

Враховуючи громадську думку щодо політики США в близькосхідному регіоні, адміністрація країни ухвалила рішення про розробку широкомасштабної програми інформаційно-пропагандистського забезпечення стратегії «просування демократії» на Близькому і Середньому Сході. Впровадженням такої програми займалася К. Нагіс, на той час заступник Державного секретаря США з питань публічної дипломатії, яка обіймала цю посаду з вересня 2005 р. і яка протягом тривалого часу працювала головним іміджмейкером американського президента [17].

Стратегія публічної дипломатії, як центральної ланки механізму реалізації інформаційно-пропагандистського забезпечення політики США у близькосхідному регіоні, базувалася на трьох головних стратегічних цілях, таких, як: створення позитивного іміджу Сполучених Штатів як світової опори у боротьбі за свободу та гідність народів; ізоляція та маргіналізація войовничого екстремізму, протидія ідеології ненависті та тиранії, нейтралізація зусиль втягнути Захід у конфлікт з ісламом, демонстрація поваги до мусульманської культури та внеску мусульманської цивілізації у світовий розвиток; пропаганда та поширення спільних інтересів та спільних цінностей між американцями та народами різних країн, культур та віросповідання [18].

Американською адміністрацією було розроблено кілька довгострокових програм, таких як «Американсько-ісламський діалог» та «Вихід у мусульманський світ», спрямованих на підвищення позитивного іміджу США в арабсько-мусульманському світі, посилення ролі ідеології і практики

поміркованого, модернізованого ісламу у громадській думці та політиці країн Близького і Середнього Сходу [18]. За ініціативи Інституту Брукінса та його Сабан Центру з питань вивчення близькосхідної політики 18-20 лютого 2006 р. відбувся Американсько-ісламський світовий форум (м. Доха, Катар), у роботі якого взяло участь понад 180 відомих політиків, бізнесменів, інтелектуалів з 38 країн світу. Порядок денний форуму «Лідери здійснюють зміни» було підпорядковано аналізу багатьох злободенних проблем, починаючи від «війни карикатур» до розробки стратегій розвитку співробітництва Заходу та Ісламського світу, досягнення діалогу та взаєморозуміння між релігіями та цивілізаціями [19].

Важливість інформаційної підтримки стратегії зумовила реорганізацію 2002 р. державної радіостанції «Голос Америки», де замість арабської редакції радіостанції було створено дві радіостанції – Радіо Сава (Разом) та Близькосхідна радіомережа. Інформаційну і пропагандистську діяльність Радіо Сава з річних бюджетом у 35 млн. доларів було зорієнтовано передусім на арабську молодь, масова свідомість якої трансформувалася під впливом глобалізації комунікацій. Мовлення здійснювалося у FM-діапазоні, а також через супутники зі студій у Вашингтоні та Дубаї (Об'єднані Арабські Емірати). Ефірний час мовлення заповнений новинами, які перемежуються музикою (як західною, так і східною). Передачі Радіо Сава можуть слухати близько 51 % арабської молоді. На початок 2005 р. радіостанція охоплювала 15 млн. слухачів. У 2003 р. розпочала роботу радіостанція «Фрі фарда» («Вільне завтра»), яка здійснює передачі мовою фарсі. Її цільовою аудиторією є молоде покоління іранців віком до 30 років [20].

У лютому 2004 р. з'явилося також супутникове телебачення «Аль-Хурра» (незалежна), передачі якого транслювалися на 22 країни Близькосхідного регіону. Трансляція ведеться переважно із США і складається з новин та публіцистичних передач, які перемежуються програмами про спорт, музику, розваги. Бюджет «Аль-Хурри» складає 62 млн. дол. – це найбільший проект такого ґатунку з часів створення «Голосу

Америци» (1942 р.). За даними британської газети «Санді Таймс», опитування свідчать, що не менше, як 20 % жителів Йорданії, Кувейту, Лівану, Марокко і Саудівської Аравії, які мають доступ до супутникового телебачення, є постійними глядачами програм «Аль-Хурри» (агентство Рейтер називає цифру 25 %) – тобто, щоденна аудиторія для інформаційного впливу досягає 21,3 млн. осіб.

Адміністрація Дж. Буша також розробляла ініціативи, спрямовані на вдосконалення механізмів здійснення публічної дипломатії у близькосхідному регіоні. Так, Держсекретар США К. Райс у виступі в Джорджтаунському університеті, присвяченому питанням зовнішньої політики США, відзначала, що адміністрацією вживаються заходи, спрямовані на поліпшення стратегії здійснення публічної дипломатії на регіональному рівні. Щодо Близького Сходу передбачається, що американські дипломати мають виступати арабською мовою на найбільш впливових телевізійних каналах регіону, таких як «Аль-Джазіра». Реалізації цієї мети мало сприяти створення на Близькому Сході регіонального публічного дипломатичного центру для того, щоб забезпечити активну участь у пропагандистській роботі в регіоні кращих американських дипломатів, які володіють арабською мовою. Центр мав координувати американську стратегію публічної дипломатії в регіоні Близького Сходу і через присутність у самому регіоні [21].

Зазначимо, що на ефективність інформаційно-пропагандистської роботи США в мусульманських країнах Близького і Середнього Сходу вкрай негативно впливали ті прорахунки та помилки, які допускав Дж. Буш у своїй політиці в регіоні, а також, навіть, у своїй політичній лексиці. Так, хвилю обурення і протесту в країнах Арабського Сходу викликало використання американським лідером поняття «ісламо-фашизм» у своєму зверненні 10 серпня 2006 р. [22].

Отже, наслідки реалізації політики «демократизації Близького Сходу» по-американськи дозволяють визначити слабкі сторони стратегії США на

Блиькому Сході, причини значних прорахунків та помилок, допущених адміністрацією Дж. Буша-молодшого як під час формування її головних цілей та їх реалізації, так й інформаційного забезпечення цієї політики. До недоліків слід віднести невідповідність між конструктивними заявами президента США та їх виконанням у реальній політиці, а також між моральними принципами, які проголошувала американська влада, та моральними вчинками самої влади. Одним із чинників антиамериканських настроїв на Блиькому Сході став спосіб, у який Вашингтон намагався поставити питання свободи на порядок денний, невідповідність та подвійні стандарти щодо використання принципу свободи у політиці США.

Негативну реакцію у більшості арабських країн викликала поява концепції «Ширший Блиький Схід», яку кваліфікували як спробу втручання у внутрішні справи розташованих у регіоні країн. Більшість лідерів арабських світу зазначали, що демократичні реформи повинні стати наслідком еволюційного розвитку арабських спільнот, а не нав'язуватися ззовні. За визнанням багатьох американських аналітиків, ця політика мала вкрай негативні наслідки як для держав регіону, так і для самих Сполучених Штатів.

Таким чином, Дж. Буш-молодший, близькосхідна політика якого була визнана в аналітично-експертному середовищі США однією з найбільш невдалих за всю історію держави, залишив своєму наступнику Б. Обамі вкрай несприятливу спадщину в регіоні: війну в Афганістані, окупацію Іраку, поглиблення арабсько-ізраїльського протистояння, загрозу розповсюдження зброї масового ураження, посилення радикальної ідеології ісламізму та посилення у регіональній спільноті антиамериканських настроїв [23].

Активну участь у розробці близькосхідної стратегії Б. Обами взяли провідні аналітичні центри, зокрема The Brookings Institution і RAND. Аналітики звертали увагу нового президента на необхідність повернення до політики «балансу сил» на Блиькому Сході, до посилення ролі США як посередника в регіоні, зокрема між Ізраїлем і поміркованими арабськими

режимами, до виявлення більш активної позиції в арабо-ізраїльському мирному врегулюванні як традиційно одному з основних пріоритетів демократичних адміністрацій, адже демократична партія зажди займала конструктивну позицію з цього питання і стояла за розробкою та втіленням основних регіональних миротворчих концепцій.

Таким чином, основними пріоритетами зовнішньополітичної програми Б. Обама стали відновлення авторитету і довіри до США в близькосхідному регіоні і в світі загалом та реалізація нового підходу до політики на Близькому Сході з метою вирішення там затяжної геополітичної кризи. У зв'язку з «перезавантаженням» близькосхідної політики у правлячих кіл США виникла необхідність формулювання концептуальних підходів до її інформаційного забезпечення з урахуванням зміни підходів до реалізації, розробки відповідних стратегій і здійснення близькосхідної політики, запровадження механізмів практичної реалізації цих стратегій на рівні інформаційних відділів органів державної влади, дипломатичних установ та ЗМІ.

Висновки. Сутність фундаментальних елементів регіональних стратегій США у своїх витоках і поступовій еволюції зумовлена особливостями багатосторонності безпекової стратегії "розширення і задіяності" президентської адміністрації Б.Клінтона та політикою глобальної демократизації за президентства Дж. Буша-молодшого. Актуальним для сучасності елементом "доктрини Обама" у контексті її майбутніх проявів і версій реалізації слід вважати підтримку нею принципів "світового лідерства", "стримування і залучення", "обмеженого втручання".

Пріоритети зовнішньої політики США у сфері регіональної безпеки за президентства Б.Обама полягають у стратегіях "світового лідерства", "стримування і залучення", "обмеженого втручання", кожна з яких передбачає комплексний підхід до забезпечення та збереження американської присутності в ключових геополітичних регіонах світу. Головною метою стратегій визначено національне оновлення для повернення американського

світового лідерства, яке передбачає військову міць, економічну конкурентоспроможність, моральний авторитет, активну участь у міжнародно-політичних процесах в глобальному масштабі і зусилля щодо впорядкування міжнародної системи, оскільки США, як і раніше, володіють унікальними ресурсами, які в попередні десятиліття дозволяли зберігати лідерство держави в світі. У риторичі уряду Б. Обама спостерігалися певні відмінності від традиційного для США бачення близькосхідної проблематики. Перш за все, це стосується більших вимог до Ізраїлю і, навпаки, пом'якшення позицій Вашингтона щодо ісламського світу, а також відмови від нав'язування мусульманам американських ідей і цінностей. Така позиція призвела до певного зростання популярності нової адміністрації в арабських і мусульманських країнах.

Принципово важливою складовою новітніх стратегій Вашингтона в сфері безпеки та оборони є посилення інформаційного чинника. Інформаційні операції Пентагону включають, зокрема, такі компоненти, як психологічні операції, поширення дезінформації, комп'ютерні операції та електронні військові дії, що передбачають використання "кіберзброї" для знищення або нейтралізації інформаційних систем супротивника. Відповідно до теорії "системи систем" міністерством оборони США була створена Глобальна інформаційна система, яка в режимі реального часу забезпечує збирання, зберігання, аналіз і передачу даних для ураження будь-яких цілей на землі, на воді, в повітрі та в космосі.

Список використаної літератури:

1. Хаас, Р. Новий Близький Схід [Електронний ресурс] / Р. Хаас. – Режим доступу : <http://www.centrasia.ru/newsAphp?st=1165917600>.
2. Нагайчук, В. І. Глобальні виклики та регіональні процеси на Близькому і Середньому Сході / В. І. Нагайчук // Глобалізація і сучасний

міжнародний процес / за заг. ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. – К. : Університет «Україна», 2009. – С. 332-333.

3. Ініціативи Ширшого Близького Сходу і Північної Африки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/20-06-05.html>.

4. Международные отношения и внешнеполитическая деятельность России / под общей редакцией доктора политических наук, профессора С. А. Проскурина. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2004. – 592 с. ; С. 71-74.

5. Звернення Дж. Буша до нації 31 січня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vesti.ru/doc.html?id=242431&p=1>.

6. Нагайчук, В. І. Глобальні виклики та регіональні процеси на Близькому і Середньому Сході / В. І. Нагайчук // Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг. ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. – К. : Університет «Україна», 2009. – С. 334-338.

7. Нагайчук, В. І. Глобальні виклики та регіональні процеси на Близькому і Середньому Сході / В. І. Нагайчук // Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг. ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. – К. : Університет «Україна», 2009. – С. 337-338.

8. Стратегія національної безпеки Сполучених Штатів Америки від 17 вересня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nlvp/reports/53.html>.

9. Стратегія національної безпеки США від 16 березня 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newru.com/wirld/16mar2006/doca.html>.

10. Звернення Дж. Буша до нації 29 січня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vremya.ru/2002/35/5/20195.html>.

11. Звернення Дж. Буша до нації 20 січня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inosmi.ru/stories/01/06/28/3008/205051.html>.

12. Доповідь Дж. Буша у Білому домі 21 серпня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vremya.ru/005/13/5/117172.html>.

13. Близькосхідна зона вільної торгівлі (Middle East Free Trade Area, MEFTA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ustr.gov/Trade_agreements/Regional/MEFTA/Section_Index.html.

14. Understanding U. S. counterterrorism policy: background and resources [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rhesq.com/Terrorism/Understanding_U_S_counterterrorism_policy_background_and_resources.html.

15. Нагайчук, В. І. Глобальні виклики та регіональні процеси на Близькому і Середньому Сході / В. І. Нагайчук // Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг. ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. – К. : Університет «Україна», 2009. – С. 344-346.

16. Muslims Doubt US Midest Democracy Drive: Poll [Electronic resource]. – Access mode : <http://islamonline.net/english/news/2005-12/10/article01.shtml>.

17. President and Secretary Honor Ambassador Karen Hughes at Swearing in Ceremony [Electronic resource]. – September 9, 2005. – Access mode : <http://www.state.gov.secretary/rm/2005/52846.htm>.

18. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.state.gov>.

19. 2006 US-Islamic World Forum Leaders Effect Change [Electronic resource]. – Doha, Qatar. – Access mode : www.brookings.edu/fr/saban/events/2006021islamforum.htm.

20. США на Ближнем Востоке: борьба аз умы и сердца [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.Washprofile.org/ru/node/4124?PHPSESSID=9866585301248dd106986af387.

21. Rice C. Remarks at Georgetown School of Foreign Service [Electronic resource] / C. Rice. – Georgetown University, Washington, DC, 2006, January, 18. – Access mode : <http://www.state.gov/secretary/rm/2006/59306.htm>

22. Bush's Islamo-fascist remark is off the mark [Electronic resource]. – Access mode : http://archive.gulfnew.com/articles/print_friendly_version.jsp?global_name=/chanel.

23. Захарченко, А. М. Близькосхідна стратегія Б. Обама: традиції та інновації в американських підходах до регіону / А. М. Захарченко // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – 2010. – №11 (112). – С. 3-15.